

FIGURA *TURCAE* U VITEZOVIĆEVIM STIHOVANIM PISMIMA

APSTRAKT

Tema članka je slika Osmanlija u stihovanim latinskim pismima pisca Pavla Rittera Vitezovića (Senj, 1652 – Beč, 1713). Naznačit će se kako se i koliko oni tematiziraju s obzirom da se u Vitezovićevo vrijeme granice Osmanskog Carstva povlače k istoku Balkana. U stihovanim pismima mogli bismo očekivati ležernije i osobnije izražavanje mišljenja, međutim pitanje je udaljava li se uopće autorova ideja o “Turcima” od kulturnih stereotipa karakterističnih za književnike humanizma, kada je osmanska prijetnja bila življa i zato češće tematizirana. Prikaz se temelji na leksičkoj analizi dviju neobjavljenih latinskih zbirki stihovanih pisama *Epistolarum metricarum libri*. Cilj je izlučiti i prikazati autorov doživljaj te kulture koja je obilježila prostor njegova življenja.

Ključne riječi: *Turcae*, antiosmanlijski, epistolografija, sedamnaestostoljetni, stereotip, opća mjesta.

Pavao Ritter Vitezović – hrvatski pisac i historiograf iz druge polovice 17. i početka 18. stoljeća – u dopisivanju s nadređenima, prijateljima i kolegama koristio se i latinskim pismima u stihu. Među retke koji se odnose na posao ili osobne prilike Vitezović je uplitao kraće ili duže komentare o Osmanlijama, koji su, mada u povlačenju, tada još uvijek snažna sila na Balkanu i time dio i Vitezovićeve okruženja. Na ovome mjestu prikazat će se koji su od brojnih općih elemenata vrednovanja Osmanlija prisutni u odabranome tekstualnom korpusu, i naznačiti kako ih autor koristi u kreiranju diskursa.

UVODNO O AUTORU

Pavao Ritter Vitezović rođen je u Senju 1652. godine. Značajan je po svojem jezikoslovnom radu, a još više po zaista velikom broju – politički angažiranih – djela povijesne tematike. Bio je i bakrorezac i vlasnik tiskare, pa je u njoj tiskao mnoga svoja djela. Historiografski rad u tolikoj je mjeri obilježio percepciju ovoga autora da Vjekoslav Klaić, koji je 1914. objavio njegovu biografiju, počinje poglavlje o Vitezovićevoj mladosti

simboličnim podatkom da je rođen upravo u godini kad je u Beču štampana prva sustavna povijest hrvatskog kraljevstva (Klaić 1914: 10). Ne zalazeći u kvalificiranje njegovih metoda i uvjerenja, napomenut ću tek da Vitezović doista čitav život nije odustao od bavljenja poviješću: pisao je o prošlosti Hrvata i drugih južnoslavenskih naroda, i to ne samo historiografije, nego i povijesne spjevove, kao i tada popularna grboslovlja, kojima su plemićke obitelji nastojale dokazati svoja prava na titulu.

Poznat je i kao prvi hrvatski profesionalni pisac, a njegov opus, među ostalim, obuhvaća niz proznih i stihovanih djela na hrvatskom (npr. *Odiljenje sigetsko*, *Kronika aliti spomen vsega svijeta vikov...*) i latinskom jeziku (*Croatia rediviva regnante Leopoldo Magno Caesare*, *Bosna captiva*, *Banologia, sive de banatu Croatiae*, *Serviae illustratae libri octo*, *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio*, *Plorantis Croatiae saecula duo* i brojna druga). Unatoč širokim interesima i povremenim višim državnim službama, Vitezović nije izbjegao razdoblja neimaštine, pa je i umro u siromaštvu u Beču 1713. godine.

ZBIRKE STIHOVANIH POSLANICA

Vitezovićeve poslanice nemaju samo literarnu, nego i praktičnu namjenu, s obzirom da imaju funkciju prenošenja poruke (npr. prijateljska pisma, čestitke, pisma sućuti) ili izricanja molbe. One su, također – a dovoljno bi bilo samo pogledati popis adresata njegovih *Epistolarum metricarum libri* (Stepanić 2005: 279-290) – same po sebi pokazatelj Vitezovićeva aktivnog sudjelovanja u kulturnom i javnom životu, uključujući i politička pitanja, budući da su adresirane na njegove poznate i manje poznate suvremnike. Oko 7.000 stihova, odnosno dvjestotinjak stranica teksta, bez sumnje autografa poslanica, zasad je dostupno samo kao rukopis (čuvan u Arhivu HAZU u Zagrebu). Pisane su latinskim jezikom, većinom u elegijskom distihu, i često precizno datirane i označene mjestom slanja, a uz njih su katkada prepisani i odgovori adresata. Raznih su sadržaja i godišta, a dijele se na dvije vremenski udaljene skupine – one iz 1676-1677. (37 pisama) i one iz 1701-1703. (279 pisama).

Kako su Osmanlije fenomen koji je zadugo obilježio kolektivno pamćenje Europe, s pravom možemo pretpostaviti da je sliku o njima Vitezović “upio” iz okoline. Međutim, i historiografski interes i karijera često su ga dovodili u izravan kontakt s “osmanskim pitanjem”. Uostalom, bio je i članom komisije za razgraničenje između Habsburške Monarhije, Osmanskog Carstva i Mletačke republike u studenom 1699. te od svibnja do kolovoza 1700. (Blažević 2002: 21, Klaić 1914: 127-145). S obzirom na njegov angažman i područje interesa, “Turaka” je u spomenutim zbirkama stihovanih poslanica iznenađujuće

malo: od ukupno njih 300-tinjak, samo devet poslanica sadrži natuknicu “*turc-a/-us/-i-a/-cus*”.

“TURČIN” I TURSKO

Vitezović Osmanlije naziva *Turca* (3-put) i *Turcus* (1) te koristi pridjeve *Turcus* (2), *Turcicus* (2), što su sasvim uobičajene varijacije tog etnika i ktetika. Zanimljivijim će, ipak, biti da i imenicu i pridjev koristi u ratničko-osvajačkim i ujedno porobljivačkim kontekstima i sintagmama koje sugeriraju takvu karakterizaciju, kao što su: *Pacem Turca colit* (Turčin čuva mir); *Turca tenet Dubicam arcem (...)* (Turčin drži dubičku tvrđu (...)); *Turco a Marte* (od turskog Marsa (=ratne sile)); *vincula Turca*; *Turcica vincla* (tursko ropstvo); *ruit ad Turcica vota* (srlja u tursko podaništvo).

Pretpostavimo da “Turčin” i “turski” sadrže semantički spektar koji se sastoji od niza poznatih stereotipa, a koji čine zajednički kôd autora i primatelja poruke. U tom slučaju možemo reći da se stavljanjem u sintagme ili uklapanjem u kontekst iz toga spektra izdvajaju pojedini segmenti značenja. Tako je u primjeru *Turcica vincla pati*¹ “Turčin”, supostavljanjem imenice *vincla* (okovi) uz pridjev *Turcica*, okarakteriziran kao tamničar.

Samo, pak, Osmansko carstvo Vitezović spominje tek jednom, nazivajući ga Turskom (*Turcia*), i ne pridajući mu nikakve atribute vrednuje ga preko konteksta, opet kao vojnu silu:

Necdum sunt illi pro mercatoribus agri:

*Quos magna cinctos Turcia parte tenet.*²

Ovakvi, sami po sebi razumljivi postupci temelj su vrednovanja, a time i karakterizacije Vitezovićevih Turaka.³

NASILNIK I POROBLJIVAČ

Usporedimo li učestalost pojedinih leksema kojima autor eksplicitno vrednuje Osmanlije u cjelokupnom odabranom korpusu, zapazit ćemo da je najupotrebljavanija imenica *hostis* (8 puta), a odmah nakon nje *Thrax* (3) te *barbarus* (1) i *pestis* (1). Od

¹ Vitezović, 1676-1677, *Liber I*, br. 20, str. 20-22.

² “I nisu za trgovce ona područja, koja velikim dijelom okružuje Turska” (Vitezović 1702, br. 103 (101), str. 172.)

³ Davor Dukić ističe da aksiološki potencijal jezika leži tek u dijelu njegovog leksičkog blaga: samo pridjevi, imenice, prilozi načina i glagoli pružaju mogućnost vrednovanja, svaki na svoj način. Atribuiranje i imenovanje postupci su eksplicitnog vrednovanja, dakle za njih je dovoljna jezična kompetentnost, koja uvijek uključuje određena kulturološka znanja. Aksiološki potencijal glagola iščitava se tek na razini cjelovitog diskursa, glagol ima implicitan aksiološki leksički potencijal. Postupci vrednovanja glagolom i prologom načina pripadaju sižejoj razini (Prema Dukić 1998: 17-18).

pridjeva tu su tek *barbarus* (2) – barbarski i *hostilis* (1) – neprijateljski.

U slučaju imenice *hostis*, koja otvoreno izriče protivnički odnos prema Osmanlijama, legitimirajući (usp. Dukić 1996: 23) istovremeno autora kao pripadnika njima protivne strane, vidimo da vrednovanje na narativnoj razini varira od neutralnijih izjava poput *ipsa magis regio tueatur ab hoste* ((...) brani se od neprijatelja); *nobis proximus hostis* (nama najbliži neprijatelj); *Thrax iterum nobis se dixerit hostem* (Tračanin se opet izjasnio kao naš neprijatelj), preko isticanja dobre sreće neprijatelja: *amica favent nunc hostibus astra* (neprijateljima su naklonjene prijateljske im zvijezde) ili pak neprijateljske snage: *pollentem viribus hostem* (neprijatelja u punoj snazi), pa do eksplicitno negativnoga stava u sintagmama kao što su: *ab hoste mali* (od zloga neprijatelja) i *tam barbarus hostis* (barbarski neprijatelj).

Imenica *Thrax* također redovito dolazi u kontekstu ratnih aspiracija, npr. *Crebra etenim Thraci suspiria commovet Ossek; Quo robore Thracem / Arcere à par finibus, oro, putat?*, a sama po sebi Turčina, kao i *barbarus*, izmješta izvan civiliziranog svijeta. Ovomu možemo pridružiti i karakterizacije poput: *innataque ambitione tumens* (urođeno častohlepan) i *Volvere non cessat mente attamen ille superba* (neprekidno nešto snuje u oholom umu). Te iskaze, kao i *Suspectus tanto magis esset habendus* (tim više treba sumnjati u njega) možemo svrstati među one kojima Vitezović “upozorava” na “mentalno stanje” protivnika.

Već na temelju dosad navedenih primjera može se reći da je temeljna slika o Turčinu u poslanicama ona ratnika-nasilnika i porobljivača, čemu se pridružuju i častohlepni Turčin i Turčin prevarant. Turčina prevaranta nalazimo u: *Fraude solet Turcus, non semper viribus, uti*⁴ (Jer Turčin se koristi varkom, a ne uvijek silom), a isto tako i u sljedećim stihovima:

(...) *exemplaque multa docebunt,*

Quod vere Turcis non sit habenda fides.

Vanaque non mihi sit dubitandi causa quod aetas

*Proposito brevior tempore, pacis, erit.*⁵

Ipak treba reći da je riječ isključivo o stereotipima uobičajenim već u antiosmanlijskoj literaturi kasnog srednjeg vijeka i humanizma⁶, i da ovi “tipovi” ne predstavljaju nikakav kuriozitet. Vitezović ih tek preuzima kao gotove ideje i ugrađuje u svoje stihove.

4 Vitezović 1702, br. 89 (86), str. 160.

5 “(...) brojni će primjeri poučiti kako Turcima ne treba vjerovati. I vjerujem da ima razloga za sumnju da će mir potrajati kraće od planiranog.” (Vitezović 1701, br. 61, str. 35). Od latinskih poslanica iz 1701. ovo je jedina koja tematizira Turke, i to u ovih nekoliko stihova. Naslovljena je *Ad D. Comitem Ladron(ium)* i poslana iz Beča 9. kolovoza, a njome je otpremio svoj spjev *Plorantis Croatiae saecula duo* na čitanje.

6 D. Dukić u knjizi *Sultanova djeca* izdvaža četiri najznačajnije stereotipne uloge Turaka u hrvatskoj književnosti ranoga novovjekovlja: Vjerski Neprijatelj (Nevjernik), Osvajač, Snažni Ratnik i Nasilnik (Zulumčar) (Dukić 2004: 4). Usp. i Dukić 1998.

SUSPECTUS TANTO MAGIS ESSET HABENDUS

Po pitanju uporabe antiosmanlijskih općih mjesta ilustrativna je poslanica koju je 17. ožujka 1702. godine iz Zagreba poslao ugarskom vicekralju⁷, i koja je istovremno specifična po tome što je cijela, osim pozdravnih, tj. prvog i zadnjeg distiha, protuosmanlijska. U nekoliko navrata kroz stihove Vitezović varira topos Turaka kao neprijatelja kojima se ne može vjerovati. Tako odmah nakon pozdrava adresatu s ironijom kaže da Turčin čuva mir, i pita se hoće li još dugo, a da bi potkrijepio sumnje, upliće prikaz tajnih priprema za rat, čime dodatno sugerira osmanlijsku prijetvornost. Zatim i izravno kaže da treba tim više sumnjati u njihove namjere, *jer isto brojnim primjerima dokazuju protekla stoljeća* (Vitezović 1702, br. 9, str. 98). Potkrepljuje to podatkom da se ne upuštaju u inače uobičajene akindžijske upade. Zatim, po treći put, izravno upozorava na mogućnost da Turčin prekrši zadanu vjeru čim se pruži prilika.

Idući stih tematizira slabe strane obrambenog sustava kraljevine: uništene tvrde slaba su zaštita od ratne sile, a turske su utvrde spremne, da bi potom naglasio svirepost i častohlepnost Turaka ističući da ne prestaju oholo promišljati kako su posjedovali panonsku oblast (inverzija uloge Turčina-osvajачa). Nabraja gradove koji su im posebno na oku: Osijek, Siget i, osobito, Budim (s obzirom da je riječ o razdoblju nakon Karlovačkog mira, sklopljenog 1699., kojim je Osmansko carstvo izgubilo posjede u Ugarskoj do Temišvara, današnju Vojvodinu, a granica s Habsburškom Monarhijom dobrim je dijelom tekla uz rijeke Savu i Tisu (usp. Klaić 1914: 129-130). U nastavku "Turčina" označuje kao barbarskog neprijatelja, barbarina "koji puca" od urođenog častohleplja, ali ipak mu priznaje vojnu moć (*Quam facile erumpens in aperto protinus agros ... opes. / Ense suas repetet -*), što je također topos, ali i implicira tursko nepoštovanje ratnoga prava (*lege minutus*).

Vitezović se zatim vraća početnom motivu hinjenog primirja kojemu je svrha priprema za ratni napad i time zatvara narativni prsten poslanice evocirajući misao da neprijatelj neće mirovati – bilo bi to protivno njegovoj prirodi kao ratnika:

*Quis vel posse diu requiescere, credat, inermem,
Qui sortem in gladio, qui decus omne locat.*⁸

Idući distih sadrži još jednu protutursku tipičnost – supostavlja im Boga kao satiratelja *tiranskog duha i sile*. Time uz pomoć toposa Osmanlija kao neprijatelja kršćanske vjere postiže dodatni kontrast na relaciji zlo-dobro.

⁷ Vitezović 1702, br. 9, str. 98.

⁸ "Tko bi povjerovao da dugo može nenaoružan mirovati on, koji Svoj usud i svu svoju čast vidi u maču" (Vitezović 1702, br. 9, str. 99).

Iz dosad rečenoga vidljivo je da je Vitezovićev vrijednosni sud o Turcima znatno češće izrečen na kontekstualnoj, tj. narativnoj (usp. Dukić 2004: 4, Dukić 1998: 19-22) razini, a dodatne varijante u “tonu” postiže kombiniranjem stereotipa i, naravno, stilskim figurama, o čemu ovdje neće biti riječi.

STIŽU TUŽNE VIJESTI

U većini poslanica protuturski je diskurs kraći, sveden čak na stih ili dva, no ni tada autor ih ne šteti. Npr. u jednoj iz godišta 1676-1677 kratko komentira kako je na Gackome polju živote izgubio velik broj ljudi, a Osmanlije naziva kugom (*pestis*). Vrijednosni će sud ovdje biti potpuniji tek uzmemo li u obzir Vitezovićeve izjave poput onih da mu “stižu tužne vijesti”, da se “još nije stalo na kraj nevolji” ili pak stihova:

*Hej! Si fata malum sic continuare relinquant,
Gaudebit vacuis quam cito Turcus agris!*⁹

U tom kontekstu, koji ukazuje na rezignaciju autora, Osmanlije djeluju kao nužno zlo, a posljednji stih kao da odaje notu zluradosti.

I u poslanici br. 11 iz 1702. godine prevladava rezigniran ton, kojim zapravo kritizira stanje u domovini, a “niskom moralu” i neslozi koji sad vladaju (*aegra virtus*) kontrastira protuturska junaštva iz prošlosti. U svrhu isticanja nekadašnje vrline vlastitoga tabora ovdje je *Turca* prikazan isključivo kao snažan ratnik, neprijatelj i silnik pa će se u njoj naći opća mjesta poput:

(...)
*Mille subire neces, plagasque referre cruentas,
Captivos fratres vincula Turca pati,
Saepè videre domos inimico Marte cremari,
Et quicquid fieri posset ab hoste mali;*¹⁰
(...)

i sl. Istinski “dojam” o Turčinu u ovakvom tipu vrednovanja kontekstom proizlazi iz

9 “Hej! Nastavi li sudbina dopuštati da se nastavlja zlo, Brzo će se Turčin obradovati praznim poljima!” (Vitezović, 1676-1677, *Liber I*, br. 23 (21), str. 22-23).

10 “(...) da se podnese tisuće smrti i krvavih nevolja, porobljenje braće u turskom sužanjstvu, i da se gleda kako neprijateljski Mars pali kuće, i štogod što može doći od zloga neprijatelja. (...)” (Vitezović 1702, br. 11, str. 99-101).

usporedbe s vrlinom, odnosno sa slabljenjem vrline Mi-tabora¹¹ (budući da se stihovi koji pokazuju snagu neprijatelja izmjenjuju s onima koji ističu moral, odnosno kasniji njegov nedostatak skupine čijim se članom autor legitimira autor).

Zanimljiv je slučaj jedne poslanice u kojoj se redak za retkom izmjenjuju stereotipne slike Turaka, i to na sljedeći način: prevarant (13), lakomac (14), oholica (15), nevjernik (16), osvajač (18), neprijatelj (19), barbarin (20):

Novimus esse nimis studiosum fraudibus hostem:
Cuj tellus posset vix saturare famem:
Cujus inest innata ferae superbia menti: 15
Nullus amor Christi, nulla profecto fides.
Quid facta ante duos Commissio profuit annos?
Cum Novium ruit ad Turcica vota novum.
Sic vel amica favent nunc hostibus astra, vel astus:
*Proficiunt nostro barbara vota malo.*¹² 20

Ovu paradu stereotipa negativne konotacije prekida tek redak 17 u kojemu pita *Čemu li je koristila komisija osnovana prije dvije godine?* (17), a u 21. retku ustupa mjesto žalopojci o bijednom stanju domovine, koja se nastavlja kroz četiri distiha. Vitezović tako gomilanjem uspijeva ostaviti dojam osobite gorčine i nezadovoljstva stanjem, odnosno neriješenim pitanjem razgraničenja s Osmanlijama za čije je rješavanje i sam bio zadužen¹³.

UKORIJENJENOST STEREOTIPA

Na temelju predloženih primjera, odnosno stereotipa o Turčinu koje smo izlučili kao prisutne u korpusu, potvrđuje se hipoteza da Vitezović dijeli sliku Osmanlija sa svojim prethodnicima i suvremenicima. To znači da se i za autora i za adresate njegovih poslanica oni podrazumijevaju, nisu novo u tekstu, nego opća mjesta, koja preostaje tek uklopiti u stih,¹⁴ bez obzira radi li se o konkretnim okolnostima osmanlijske opasnosti ili literarnom motivu. Štoviše, pokazalo se da Vitezovićev Turčin pretežno figurira kao ratnik i prevarant, što smo nazvali i neprijateljem kojemu se ne može vjerovati.

Nakraju, s obzirom na ukorijenjenost stereotipa, pokazuje se da i nije nužno da autor eksplicira stav: dovoljno je da upotrijebi imenicu/pridjev *Turca* da ona sama po sebi u

¹¹ Termin je također preuzet iz Dukić 1998.

¹² Vitezović 1702, br. 60, str. 138-139.

¹³ Riječ je o Marsiglijevoj komisiji za pitanje razgraničenja s Osmanlijama, čiji je član i sam bio u dva navrata. (Blažević 2002:21, Klaić 1914: 127-145).

¹⁴ Detaljnija stilska analiza trebala bi potvrditi ovaj *ad hoc* zaključak.

adresatovu/čitateljevu umu evocira niz stereotipnih slika vezanih uz Osmanlije. Stoga je Vitezović svoj afinitet prema prijatelju Despotoviću i mogao ispjevati ovim riječima kao izrazom beskrajne privrženosti:

*Turcica vincla pati pro te, mortemque cruentam,
Promptus eram semper; tu ratione pari.*¹⁵

Ti su stihovi u poslanici okruženi drugim iskazima prijateljske bliskosti kojom Vitezović obasipa sudruga od školskih klupa i stoga dio značenjskog "aglomerata", čiju temeljnu sastavnicu možemo nazvati "prijateljska solidarnost". Mislim da se bez zadrške može ustvrditi da je pridjev *Turcicus* na tom mjestu samo literarni motiv, ali takav da otvara čitav niz asocijacija pogotovo u kombinaciji s imenicom *vincla*.

ZAKLJUČAK

Osmanlije su u obje zbirke *Epistolarum metricarum libri* malo tematizirani s obzirom na Vitezovićev književni i historiografski rad, ali i činjenicu da je sudjelovao u komisiji za razgraničenje s Osmanskim carstvom. Međutim, moguće je ustvrditi da se figura *Turcae* u predmetnom korpusu podudara sa stereotipima oblikovanim u prethodnim razdobljima. Pojavnost pojma *Turcae* u promatranom tekstualnom korpusu varira od očigledno literarno-motivskog do njihove tematizacije kao elemenata bližeg ili daljeg okruženja. U oba slučaja obilježeni su negativnim predznakom. U dvjema skupinama poslanica različitih godišta nema zamjetnih razlika u prikazivanju *Turcae*.

LITERATURA

Blažević, Zrinka (2002). *Vitezovićeva Hrvatska između stvarnosti i utopije – Ideološka koncepcija u djelima postkarlovačkog ciklusa Pavla Rittera Vitezovića (1652.-1713.)*. Zagreb: Barbat.

Blažević, Zrinka (2003). "Miserrima facies Croatiae: percepcija prirodne okoline tromeđe u djelu *Plorantis Croatiae saecula duo Pavla Rittera Vitezovića*", u *Triplex Confinium 1500.-1800.: ekohistorija. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. u Zadru* (Split-Zagreb: Književni krug-Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta): 201-211.

Chartier, R. – Boureau, A. and Dauphin, C (1997). *Correspondence: Models of letter-*

¹⁵ "Za tebe podnijeti tursko sužanjstvo i okrutnu smrt
Uvijek bijah spreman; jednako tako i ti." (Vitezović 1676-1677 – *Liber I*, br. 20, str. 20-22).

- writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century*. Cambridge UK: Polity Press.
- Dukić, Davor (2004). *Sultanova djeca: Predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti ranog novovjekovlja*. Zadar: Thema Id.
- Dukić, Davor (1998). *Figura protivnika u hrvatskoj povijesnoj epici*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Dukić, D. – Blažević, Z. – Plejić Poje, L. – Brković, I. (2009) *Kako vidimo strane zemlje*. Zagreb: Srednja Europa.
- Franičević, Marin (1974). "Razdoblje renesansne književnosti", u *Povijest hrvatske književnosti 3*. (Zagreb: Liber – Mladost): 7-175.
- Franičević, Marin (1986). *Povijest hrvatske renesansne književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Freeborn, Dennis (1996). *Style – Text Analysis and Linguistic Criticism*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS and London: MacMillan.
- Gligo, Vedran (1983). *Govori protiv Turaka – Orationes contra Turcas*, Split: Splitski književni krug – Logos.
- Gortan, Veljko – Vratović, Vladimir (prir.) (1969). *Hrvatski latinisti – Croatici auctores qui latine scripserunt I*, edicija Pet stoljeća hrvatske književnosti 2, Zagreb: Zora, Matica hrvatska.
- Ijsewijn, Jozef – Dirk Sacré (1998). *Companion to Neo-Latin Studies, part II, literary, linguistic, philological and editorial questions*. Leuven: Leuven University Press.
- Klaić, Vjekoslav (1914). *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652.-1713.)*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Levinson, Stephen C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney: Cambridge University Press.
- Mardešić, Ratimir (1977). "Novovjekovna latinska književnost", u *Povijest svjetske književnosti, knj. 2*. Zagreb: 405-480.
- Novaković, Darko (1999). «Hrvatska novolatinska književnost od 15. do 17. stoljeća», u *Introduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata* (Udine: Forum): 165-176.
- Novaković, Darko (2003). «Hrvatski latinizam u XVII. stoljeću», u *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost (sv. 3: Barok i prosvjetiteljstvo (XVII-XVIII. stoljeće))* (Zagreb: Školska knjiga): 551-563.
- Stepanić, Gorana (2004) "Retorika Marulićevih epistolarnih tekstova". *Colloquia Maruliana XIII*: 41-55.
- Stepanić, Gorana (2005) "Hrvatsko pjesništvo na latinskom u sedamnaestom stoljeću:

- stilske tendencije i žanrovski inventar” (doktorska disertacija): Zagreb. URL: <http://bib.irb.hr/datoteka/438311.Gorana_Stepanic_Thesis_2005.pdf>
- Van Dijk, Teun A. (ur.) (1976). *Pragmatics of Language and Literature*. Amsterdam – Oxford: North-Holland Publishing Company.
- Vitezović, Pavao (rukopis) *Epistolarum metricarum liber I i II* (1676.-1677.) – Arhiv HAZU rkp. II d. 147
- Vitezović, Pavao (rukopis) *Epistolarum metricarum liber* (1701., 1702., 1703) – Arhiv HAZU rkp. IV c 4.
- Vratović, Vladimir (1989). *Hrvatski latinizam i rimska književnost: Studije, članci, ocjene*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Jezernik, Božidar (ur.) (2010). *Imaginarni Turčin*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Violeta Moretti

THE FIGURE OF *TURCAE* IN VITEZOVIĆ’S VERSE EPISTLES

Summary

This article deals with the image of the Ottomans in the poetic epistles by Paulus Ritter (Senj, 1652 – Vienna, 1713). It will be demonstrated how and to what extent they are thematized, given the fact that in Ritter’s time the borders of the Ottoman Empire had been retreating towards the East of the Balkans. In his epistles, an author might be expected to express his considerations more leasurately. However, it is questionable whether Ritter’s image of *Turcae* moved away at all from the humanistic cultural stereotypes, stemming from the time when the “Ottoman danger” was much more present. The basis of this article is a lexical analysis of two unpublished Latin collections of verse epistles *Epistolarum metricarum libri*. The final aim is to extract the author’s experience of the Ottomans, a culture that significantly marked his ambience.